

УДК 37.091.113.015.311«712»

С. НОВІК

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

КОМАНДНІ ЯКОСТІ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглядається зміст командних якостей як соціальних характеристик члена колективу та аналізуються проблеми їх виховання в учнів загальноосвітньої школи.

Ключові слова: команда, група, колектив, виховання, особистість, суб'єкт колективної діяльності, спільна мета.

Постановка проблеми. Здатність до роботи в команді – злагоджено, цілеспрямовано, одночасно і водночас креативно – визнається сьогодні ознакою працівника, конкурентоспроможного на ринку праці, перспективного щодо особистісного та професійного розвитку. А отже, завдання загальноосвітньої школи – докласти належних зусиль задля виховання в учнів якостей, необхідних для такої роботи. Особливо актуально бачиться ця проблема з точки зору соціальної концепції розвитку особистості, що визнає взаємодію дитини з іншими людьми найпотужнішим чинником її різнобічного становлення, і не лише як члена соціуму, а й як суб'єкта власної життєтворчості в її суб'єктивному й об'єктивному ракурсі.

Аналіз актуальних досліджень. Виховні проблеми сучасної школи в різноманітних ракурсах досліджували І.Д. Бех, В.Г. Бутенко, О.І. Виговська, О.І. Вишневський, В.М. Оржеховська, Г.П. Пустовіт, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська, Л.В. Ткачук, В.М. Хайруліна та інші. Вивчалися різноманітні напрямки виховання – трудове (О.В. Биковська, О.В. Максимчук, Д.О. Тхоржевський), правове (В.Я. Загрева, С.Г. Карпенчук, Л.В. Кузьменко), моральне (В.С. Заслуженюк, Н.Г. Ничкало, Л.М. Степаненко), патріотичне (М.Й. Боришевський, Н.М. Гавлітіна, О.Г. Коркішко, М.С. Павленко), фізичне (В.П. Горашук, Ю.М. Мороз, М.В. Чернявський) тощо. Поряд із цим, аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження вказує на те, що сьогодні недостатньо вивчено актуальні інновації змісту виховного процесу, зокрема, педагогічні умови виховання у школярів якостей, необхідних для співробітництва в команді, встановлення стосунків, що сприяють ефективному вирішенню спільних завдань.

Мета даної статті – розкрити особистісні та технологічні засади формування командних якостей в учнів загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. Проблема команди (управлінської, спортивної, тренінгової, ділової тощо) виходить сьогодні на передній план досліджень не лише у соціології, менеджменті, психології, а й у педагогіці. Адже одним із головних завдань сучасної загальноосвітньої школи є підготовка дитини до ефективного входження в соціум, у ті його угруповання, від яких буде залежати матеріальне та психоемоційне благополуччя нинішнього школяра. І насамперед це – угруповання командного типу, у яких яскраво виражений пріоритет сумісної діяльності над індивідуальною, де «ефективність ... діяльності для людини, що поступила на роботу, буде визначатися не тільки її професійними стараннями, а й тим, як складуться емоційні відносини із співробітниками» [1, с. 139].

Г.В. Ложкін, характеризуючи різні типи суб'єктів колективної діяльності, визначає команду як міцно згуртовану групу людей, спеціально підготовлених для спільної роботи. При цьому їй притаманні такі загальні якості суб'єкта колективної діяльності, як: цілеспрямованість (прагнення до основної значимої мети); умотивованість (діяльне ставлення до спільної праці); інтегрованість (взаємозв'язок і взаємозалежність членів колективу); структурованість (чіткість взаємного розподілу функцій і відповідальності); узгодженість (взаємна обумовленість дій взаємодіючих суб'єктів); організованість або керованість (підпорядкованість певному порядку діяльності); результативність (здатність досягати позитивного результату).

Крім перелічених змістових характеристик дослідник також називає ще одну, більш формального характеру – просторово-тимчасові умови трудової діяльності [4].

На основі сказаного вище можемо стверджувати:

- командні якості (або ж якості, необхідні для ефективної роботи в команді) є продуктом спеціальної підготовки суб'єктів діяльності;
- у певному розумінні командні якості людини є ситуативними, тобто ефективність їх діяльнісного вияву залежить не тільки від їх наявності, а й від адекватного розуміння ситуації, продиктованих нею проблем і потреб;
- провідним психічним підґрунтям успішності людини як члена команди є її активність у кожен момент командного співробітництва, що виявляється як безпосередньо у виконанні певних функцій у спільній справі, так і в інтелектуальному та емоційному прилученні до діяльності інших;
- одним із найскладніших моментів діяльності людини в команді є її одночасна різнорівнева підпорядкованість – загальним цілям діяльності, цілям групової узгодженості, власним цілям особи. При цьому необхідно, щоб завдання, продиктовані цими рівнями, були максимально узгодженими.

Виходячи з особливостей командної взаємодії та аналізуючи проблему підготовки школяра до ефективної діяльності в команді, можемо виокремити низку суперечностей, що потребують вирішення у виховному процесі.

1. Між необхідністю працювати на досягнення колективного результату і потребою у самовираженні.

2. Між необхідністю адаптуватися до основних ділових та психоемоційних цінностей команди і потребою самоідентичності, тобто здатності «розуміти свою індивідуальність, жити відповідно до неї, а не наперекір їй» [6]. Адже «...команда має свою індивідуальність, своє обличчя, що не завжди збігається з індивідуальними якостями її членів» [4, с. 56].

3. Між вимогою особистої активності і необхідністю помірної амбітності. Не кожен повинен бути лідером, точніше – в командній діяльності кожен бути лідером повсякчас не може, а успішність командної діяльності саме й визначається здатністю її членів виконувати саме ту командну роль, яка за даних умов буде найбільш корисною для досягнення командної мети, хоча, ймовірно, функціонально вона діаметрально протилежна лідерській.

4. Між діловими засадами утворення команди та міжособистісними взаєминами в ній, оскільки, як відзначає Г.В. Ложкін, для команди як суб'єкта колективної діяльності характерний високий ступінь контактів усередині, у ній переважають неформальні відносини [4], і в той же час уходження до команди, як правило, зумовлене причинами формального характеру.

5. Між стабільністю засвоєних знань, умінь, навичок, які стосуються командної поведінки, та мінливістю ситуацій її прояву. Так, наприклад, розглядаючи моделі організаційної поведінки, Б.Зельдович називає чотири їх варіанти: авторитарна, опікунська, підтримуюча, колегіальна. При цьому дослідник зауважує, що «моделі організаційної поведінки в підрозділах організації можуть варіюватися залежно від психологічного характеру робіт, чисельності, рівня працівників... Модель організаційної поведінки не може бути статичною, а повинна змінюватися відповідно до потреб організації» [2, с. 30]. А отже, й кожен працівник зазнає на собі цих змін, які можуть актуалізувати в нього часом діаметрально протилежні якості (наприклад, безумовне виконання розпоряджень «зверху», характерне для авторитарної моделі, змінюється значною свободою дій за колегіальною моделі, коли «кожний співробітник уносить максимальний внесок у досягнення загальних цілей і високо оцінює зусилля своїх колег» [2, с. 35]).

Передбачити заздалегідь конкретні умови діяльності нинішнього школяра як дорослої людини неможливо, і якщо в тій чи іншій організації можна говорити про адаптацію до взаємодії на відносно стабільних засадах (принаймні, кількість варіантів командної поведінки звужується за рахунок ознайомлення з базовими якостями та цінностями об'єктивного й суб'єктивного характеру), то перед шкільним педагогом стоїть завдання складне і певною мірою невизначене. Очевидно, підготовка в умовах загальноосвітньої школи особистості, успішної в своїх соціальних контактах за рахунок сформованості в неї командних якостей, передбачає подолання даних протиріч не на технологічному, а на особистісному рівні, коли дитина заздалегідь готується до діалектичного поєднання у командній поведінці змінного (умови діяльності) та відносно стабільного (особисті принципи; можливості; найбільш індивідуально значущі потреби тощо).

Процес виховання командних якостей у школярів повинен враховувати особливості цього контингенту, до яких традиційно відносять несформованість психіки дітей (відсутність усталених психофізичних механізмів розвитку, підвищена емоційність, чутливість, тощо); відсутність стійких етично-духовних основ розвитку особистості, оскільки такі основи лише формуються; розгляд поведінки та діяльності дорослих (особливо в молодших та середніх класах) як моделі власної поведінки і т.ін. [3, с.122]. Отож, характеристики, які ми назвали як відносно стабільні, у шкільному віці є ще досить аморфними і підлягають педагогічному впливу, що, в свою чергу, повинен мати діяльнісне вираження.

Тому, з урахуванням вище викладеного, процес виховання командних якостей бачиться як включення дитини до гнучкої системи взаємин, де передбачена варіативність поведінки кожного, заснована на дотриманні найбільш глобальних принципів людського співіснування. Прикладом використання дієвої підсистеми даної системи вважаємо залучення учня до певної спортивної команди як мікросоціуму, де, по-перше, потреба у повсякчасному вияві командних якостей значно актуалізується, що є стимулом для їх удосконалення; по-друге, запит на самовияв відбувається в умовах гри, що дозволяє зробити ситуацію командної взаємодії короткочасною, такою, що може призупинитися й коригуватися в будь-який момент; по-третє, принципових відмінностей із взаємодією учасників у інших типах команд тут майже немає; по-четверте, ця команда не є настільки стабільною та домінуючою для дитини, як виробнича мікрогрупа, і у разі, якщо учень не в змозі увійти до неї як повноцінний учасник, можливий його тимчасовий чи постійний вихід. Утім, останнє має стати об'єктом пильної уваги вчителя, оскільки зумовлюється наявністю виховної проблеми з високою необхідніс-

тю вирішення, своєрідним «лакмусовим папірцем», що показує важливий напрямок докладення педагогічних зусиль.

Особистісним підґрунтям виховання командних якостей учня вважаємо формування в нього «умінь-цінностей ключових компетенцій, звичок ціннісного характеру, забезпечення набуття ними досвіду практичної поведінки, здійснення дій, вчинків, що узгоджуються із засвоєними на теоретичному рівні цінностями» [7, с. 49], як це властиво для педагогічного процесу, здійснюваного на аксіологічних засадах.

Необхідною умовою виховання командних якостей, що чітко окреслює множини варіантів їх вияву і є необхідною умовою ефективною командної взаємодії, є, на наш погляд, свідомо дисципліна, як її розглядає у своїх працях А.С. Макаренко. Висвітлюючи перед вихованцями логіку дисципліни, на думку видатного педагога, слід наголошувати не лише на тому, що дисципліна необхідна для швидшого і кращого досягнення колективом своїх цілей, а й формувати стійке переконання, що «дисципліна є свобода, вона ставить особистість у більш захищене, вільне становище і створює повну впевненість у своєму праві, шляхах і можливостях саме для окремої особи» [5, с. 37]. Дитина повинна чітко усвідомити, що дисциплінарні засади в команді не є наругою над особистістю, а виступають головним засобом забезпечення життєздатності будь-якої людської спільноти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, виховання у школяра командних якостей виступає не тільки потужним засобом його соціалізації в теперішньому й майбутньому, а й сприяє виробленню в нього на аксіологічній основі ефективних механізмів оптимального входження до значущих соціальних угруповань, продуктивного самовираження в умовах колективної діяльності, яка становить сьогодні економічне й соціальне підґрунтя суспільства. Важливим напрямком наукового пошуку є психолого-педагогічне обґрунтування і розробка методик залучення школяра до командної діяльності як середовища, що забезпечує формування найбільш соціально затребуваних якостей його особистості.

Список використаних джерел

1. Бардьер Г. Бизнес-психология / Галина Бардьер. – М.: Генезис, 2002. – 412 с.
2. Зельдович Б.З. Основы организационного поведения: учебное пособие / Б.З. Зельдович. – М.: Изд-во «Экзамен», 2006. – 350 с.
3. Карамушка Л.М. Психология освітнього менеджменту: Навч. посібник / Людмила Миколаївна Карамушка. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.
4. Ложкін Г. Команда як колективний суб'єкт спільної діяльності / Георгій Ложкін // Соціальна психологія. - 2005. - № 6 (14). - С.52-58.
5. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу / А.С. Макаренко. Сочинения в 7 томах. – Т. 5. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1958. – С. 9-102.
6. Самоидентичность [Електронний ресурс]. Режим доступу до джерела: <http://azps.ru/cha/s/samoidentity.html>
7. Ткачова Н.І. Формування особистості учня у навчально-виховному процесі / Н.І. Ткачова. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 206 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2012.

Новик С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленко, Україна

КОМАНДНЫЕ КАЧЕСТВА КАК ЗАЛОГ УСПЕШНОСТИ ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Рассматривается содержание командных качеств как социальных характеристик члена коллектива и анализируются проблемы их воспитания у учащихся общеобразовательной школы.

Ключевые слова: команда, группа, коллектив, воспитание, личность, субъект коллективной деятельности, общая цель.

Novick S.

Poltava National Pedagogical University named after VG Korolenko, Ukraine

TEAM QUALITIES AS A GUARANTEE OF SUCCESS OF THE PERSON IN THE MODERN CONDITIONS

The content of commanding qualities as a social member of the collective characteristics and analyzed the problem of their education at secondary school students.

Keywords: *team, band, group, upbringing, personality, the subject of collective activity, the overall goal.*